

A DÉLSZLÁV VÁLSÁG

A pásztorlevél — A megtorlás — Az árpárlament

JUGOSZLÁVIA VÁLSÁGÁNAK egyes tüneteivel behatóan foglalkoztunk a Magyar Szemle áprilisi számában. A jelen tanulmány a válságnak más tüneteit teszi vizsgálat tárgyává. A két cikk között időrendi és logikai kapcsolat van.

Jugoszlávia katolikus templomaiban 1933 január 8-án a következő pásztorlevelet olvasták fel¹:

Kedves Hívek! Szent kötelességünk, melyért súlyos felelősséget viselünk Isten előtt, hogy egy nagy veszedelemre figyelmeztessünk benneteket, mely a ti és gyermekeitek hitét fenyegeti. Ez a TyrS-féle rendszer szerint való szokomevelés.

TyrS, aki száz éve született, a cseh szokol² megalapítója. Keresztlevele szerint ugyan katolikus volt, de már igen korán elvesztette katolikus hitét. Nemcsak nem vallotta a keresztény vallást, hanem nem hitt sem az Istenben, sem a lélek halhatatlanságában, és az égről és a pokolról azt tartotta, hogy ezek emberi találmányok. Ezt mind kimutatták róla saját hívei.

És a Jugoszlávia királyság szokola Tyrlnak ezt a tanítását egész munkássága alapjául fogadta el. „A szokolmozgalom, — mondja szabályzatuk, — TyrS eszméi szerint való mozgalom. A szokol azt akarja és azt kell akarnia, hogy népünket testileg, erkölcsileg és lelkileg TyrS tételei szerint irányítsa.“

Ezek szerint a szokol egész élete és munkája TyrS szelleme szerint folyik Isten és vallás nélkül. A szokol tehát vallástalan egyesület. A szokol ezen elvek szerint dolgozik az ifjúság és a nép között, azt akarja, hogy megnyerje magának az egész nemzetet. Ezért lerombol tagjainak szírében minden vallást, különösen pedig a katolicizmust. így a szokol nemcsak vallástalan, hanem vallássalenes társaság.

A cseh szokol a katolicizmus ellen dolgozott. Ugyanígy járt el a Horvátország és Szlavónia területén korábban működött Délszláv szokol. Jugoszlávia királyság szokola sem járhat el másként, hiszen ugyanaz, ami a Jugoszokol volt.⁸ Ezt Prágában 1931 jan. π-én a szláv szokolok szövetségének ülésén a Jugoszlávia királyság szokolának volt alelnöke nyíltan hirdette.⁴ Azt mondta, hogy a szokol belsőleg szívben és lélekben ugyanaz, ami korábban volt. Valamennyi szervezetünk, — vallotta, — TyrS eszméi és hagyományai szerint működik. Amíg mi régi szokolok állunk az új szokol élén, itt a régi szláv szokoltestvériség szelleme fog élni. És miután Jugoszlávia királyság szokola tavalyi közgyűlésén hivatalosan és ünnepélyesen kijelentette, hogy a mai szokol a régi szokol hagyományai szerint dolgozik, ez azt teszi, hogy Jugoszlávia királyság szokola éppen úgy a vallás ellen dolgozik, mint a korábbi Jugoszokol.

¹ A lehetetlen délszláv cenzúrai viszonyok miatt a pásztorlevél fordítását egy cseh röpirat fordítása nyomán adjuk (Co se déje u Jugoslavii. Bmo 1933). Ezt a röpiratot kitiltották Jugoszláviából. A pásztorlevelet kissé megrövidítettük,

² A szokolok a szláv népek politikai életében nagy szerepet játszó tomaegyletek. Sokol annyit tesz, mint sólyom.

³ Az ú. n. Délszláv szokol horvát neve Jugoslavenski sokol rövidítve Jugosokol.

⁴ Dr. Gangl Engelbert.

A szokolnevelésben Isten és a vallás soha nem említetik. Tagjait soha nem figyelmezteti vallási kötelességeikre, hanem egyenesen ezek ellen dolgozik. Erre egész sereg példa van.¹ A szokol mint egyesület semmiféle egyházi szertartáson nem vehet részt. Még rosszabb az, hogy a szokolok, hogy a népet elvonják a templomtól, kirándulásait vasárnap vagy ünnepnap tartják, délelőtt is, délután is olyképpen, hogy a tagoknak ne maradjon idejük vallási kötelességeik elvégzésére. Sőt a kirándulásokat készakarva úgy irányítják, hogy istentisztelet idején a templom mellett vonuljanak el, akkor is, ha útjuk nem arra vezetne.

Így rombolják le ifjúságunkban az erkölcsiséget, így aknázzák alá és ölik meg bennük a hitet. Mi lesz nemzetünkkel, ha ez a Tyrð-féle, Istenben való hit nélküli nevelés, valóban behatol a nemzet széles rétegeibe?

Kedves Hívek! Kötelességünk szerint ezért a legkomolyabban figyelmeztetünk benneteket erre a veszedelemre és felhívunk, amint ezt már 1921-ben megtettük,² hogy távolítsátok el gyermekeitektől ezt a veszedelmet, mert az Úristen szigorúan fog benneteket felelősségre vonni, miként törődtek gyermekeitek vallásos és erkölcsös nevelésével.

Ez mindaddig érvényben marad, amíg Jugoszlávia királyság szokola Tyrá elveit vallja, amíg Tyrł „Útjai és céljai“ lesznek e szokol életének és munkájának szabályai, amíg a Jugoszlávia királyság szokola élén a régi Jugoszokol emberei állanak.

Maradjunk meg szilárdan atyáink hitében Kedves Hívek! Ne engedjük meg, hogy a szokol eltérítsen bennünket e hittől, az a szokol, mely nem akar tudni Üdvözítőnkrol és a mi becsületes horvát (szlovén, stb. hitközségek szerint) nevünkrol!“

A pásztorlevéllel szorosan összefügg dr. Bauer Antal zágrábi érsek következő nyilatkozata:²

A jugoszláviai katolikus püspököknek a Jugoszlávia királyság szokolában ápolt Tyrł-féle ideológiával kapcsolatban kiadott pásztorlevele nyomán az egyház és püspöki kar ellen végtelen hajsza indult meg. A minősíthetetlen támadásokra, sértésekre, rágalmakra és fenyegetésekre csak a következőket mondhatom: „Atyám bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek.“ Ismerem Urunk és Megváltónk szavait: „örvendjete, ha üldöznek és megcsúfolnak benneteket és én érettem üldöztetéseket és rágalmakat szenvedtek.“

Csak az alábbi tényeket akarom megállapítani:

1. A püspöki kar pásztorlevélét politikai emberek „pontációjával“ hozzák kapcsolatba.⁴ A leghatározottabban kijelentem, hogy pásztorlevelünk semmiféle vonatkozásban nincsen ezekkel a „pontációkkal“. A püspökök négyesztendei sikertelen törekvés, szóbeli és írásbeli kérvényezés és beadványozás után 1932 november tizenhetedikén megtartott ülésükön egyhangúlag elfogadták és megállapították a pásztorlevél szövegét, de éppen az én felszólalásomra úgy határoztunk, hogy a pásztorlevelet nem hirdetjük nyomban ki. És miért? Azért, mert újabb Ígéretet kaptam, hogy a szokolkérdést hamarosan rendezni fogják. Azt határoztuk, hogy ellenkező esetben január nyolcadikán, vasárnap, a Szent Család ünnepén hirdetjük ki pásztorlevelünket.

Tehát a pásztorlevél semmiféle vonatkozásban sincs az úgynevezett „pontációkkal“, de időrendben sem lehet összefüggésben velük, hiszen 1932 november tizenhetedikén nem tudhattunk semmiféle „pontációról“. ⁵ Pásztorlevelünk tisztán vallási jelentőségű és tartalmú.

2. Azt állítják, hogy a pásztorlevélben a jézustársaságiaknak részük van, állítólag ők fogalmazták. Ezért indul most akkora hajsza ellenük, sőt még Jugoszláviából való kiűzetésüket is követelik.

¹ A felsorolt lokális jelentőségű példákat mellőzzük.

² 1921-ben a Jugoszokol ellen irányult a püspöki kar intése.

³ A fordítás, némi átsimítással, az újvidéi Reggeli Újságból való.

⁴ Pontációknak nevezték el a szerb kormánylapok Macek és a többi politikusi pontokba foglalt határozatait.

⁵ A délszláv viszonyokra jellemző, hogy a zágrábi érsek tíz nappal Macek „pontációi“ után sem tudott róluk.

A leghatározottabban kijelentem, hogy a jézustársasági atyák nem vették részt a pásztorlevét megszerkesztésében és benne semmi részük sincsen. Ellenfeleinknek ezen állítása rosszakaratú rágalom, amelyet csak azért találtak ki, hogy a jézustársasági atyák ellen hajsztát indíthassanak és ilyen módon valami ürügyet keressenek a Jugoszláviából való kiűzetésükre.

Én ezzel szemben tudom és nyilvánosan is kijelentem, hogy Belgrádban már régen jelentkeztek olyan kívánságok, hogy a jézustársasági atyákat ki kell űzni Jugoszláviából. Erről már újságokban is írtak. Különösen a múlt év decemberében terjesztettek ilyen híreket Belgrádban és az elmúlt karácsonykor Belgrádból egy magasállású állami méltóság azt a hírt hozta nekem, hogy „valaki” törvényt készít a jézustársasági atyák Jugoszláviából való kiűzetéséről. Tehát nem a pásztorlevél volt az oka az ilyen törvény meghozatalára való készülődésnek, mert 1932 decemberében róla még senki sem tudott, hanem rosszakaratúan indokolták fel, hogy ilyen módon a jézustársasági atyák kiűzetésére ürügyet találjanak.

3. Pásztorlevelünkről még azt is állítják, hogy a Szentszék rendelete, sőt Mussolini kívánságára adtuk ki. Az ilyen állítás csak felháborít és undorral utasítom vissza.

Ami a Szentszékkel illeti, mindenki tudja, akinek csak fogalma van a Vatikán diplomáciájáról, hogy ez teljesen lehetetlen. Ilyet csak a katolikus egyház elleni pokoli gyűlölet gondolhatott ki és használhatott fel, hogy a be nem avatottakat a katolikus egyház ellen ingerelje.

A leghatározottabban kijelentem, hogy a Szentszék semmit sem tudott a pásztorlevélről, sem pedig annak kihirdetésében nem volt része.

A pásztorlevélért minden felelősség csupán ránk, Jugoszlávia katolikus püspökeire esik, mi ezt tisztán vallásos okokból adtuk ki, azzal a meggyőződéssel, hogy a katolikus egyházra és általában a keresztény hitre csak hasznos lesz és egyben igaz hasznára lesz Jugoszláviának is.

A pásztorlevél eddigi — nem kicsiny — sikere, hogy sok szív rejtett gondolatai előkerültek és az egész nemzet előtt lelepleződött, mennyi és milyen ellenségei vannak a jugoszláviai katolikus egyháznak.

Zágráb, 1933 január 25.

Antal érsek,
a püspöki konferencia elnöke

A szerbek mindig fanatikusan gyűlölték a katolikus egyházat. Jugoszlávia megalakulása után ez a gyűlölet fokozódott, mert a katolicizmus volt az új részeken a leghatalmasabb szervezet, melyhez külpolitikai okokból is bajos volt hozzányúlni. A diktatúra vezető egyéniségei között sok a szabadkőműves, ami Belgrád katolikusellenességét még erősebbé tette. A diktatúra akaratából a szerb-pravoszláv egyház élére emelt Vamava (Barnabás) patriarcha nyíltan pártfogolta a katolikusellenes irányzatot. Első húsvéti üzenetében azt írja (1931), hogy egyedül a pravoszlávia járt mindig Krisztus útjain. Nyugaton „Krisztus hakig földi uralmának harcosai” világi uralomra törekszenek. Állandó pravoszláv jelszó, hogy csak ők a nemzeti egyház, míg a katolicizmus idegen egyház, amiből a lateráni egyezmény óta egy új vádat kovácsolnak: a katolicizmus a Vatikánon át Mussolini szolgálatában áll!

Mikor Jugoszlávia megalakult, területén négyféle szokol működött. A szerb szokol a nagyszerb eszme szolgálatában állott, a horvát szokol vallási irányzat nélkül horvát nemzeti alapon állott, a Horvátország területén kísérletező délszláv szokol (Jugosokol) a délszláv egyiséget szorgalmazta Tyrş vallásellenes tanai hangoztatásával, végül a horvát és szlovén orlizmus¹ katolikus és nemzeti ideológiát képviselt.

¹ Oraz annyit tesz mint sas.

E szokolok közül a Jugoszolok volt a leggyengébb, de leglármásabb. A katolikus klérussal állandóan harcban állott. A diktatúra 1929 decemberében felállította Jugoszlávia királyság szokolatát, hogy a szokolokban élő erőket a diktatúra szolgálatába kényszerítse. Az eddigi szokolokat megszüntette és az ifjúságra nézve a belépést az állami szokolba kötelezővé tette.¹ Ez katolikus körökben óriási elkeseredést okozott, de a diktatúra végrehajtotta a törvényt. A továbbiakat az idézett pásztorlevél és Bauer nyilatkozata elég világosan elmondják. Hogy a főpapi kar elhamarkodta volna a dolgot, jóhiszeműleg nem állítható. Négy évig tárgyalgatott a kormánnyal, anélkül hogy eredményt tudott volna elérni. Mikor tette határozta magát, ezt a lépést a püspöki konferencia egyhangú döntésére tette meg és a határozat kihirdetését akkor is 52 napra felfüggesztette, hogy a kormánynak még egyszer módot adjon a megegyezésre. Bauer nyilatkozata szerint a kormány tárgyalásban állott vele, tehát a diktatúra tudta, mi készül.

Nem is kellett a kormány tagjának lenni, hogy az ember észrevegye a diktatúra és a katolicizmus között az ellentétek szokatlan kiélesedését. Ugyanaz nap, mikor a főpapi kar meghozta határozatát, jelentették a lapok, hogy az ügyészség elkobozta Srebmic vegliai püspök Crkvi slobodu (Szabadságot az egyháznak) című röpiratát.² Feltűnő volt, hogy a püspöki konferenciáról, ellentétben az eddigi szokással, semmiféle közleményt nem adtak ki. A laibachi szabadkőműves Jutro tíz nappal a konferencia után arról adott hírt, hogy a főpapi kar abban mesterkedik, hogy ismeretlen követeléseit a Vatikán ultimátum formájában közölje Belgráddal. A Jutro tudni vélte, hogy Pellegrinetti belgrádi nuncius erről le akarta beszélni a püspököket, de eredménytelenül. A püspökök ebben az ügyben Sárié sarajevói érseket Rómába küldötték. A cseh Narodni Listy egyidejűleg azt jelentette, hogy Srebmié püspöknél házkutatás volt. Saric sarajevói érsek viszont a katolikus iskolafenntartás teljes szabadságát sürgetni ment Rómába. Sárié november utolsó napjaiban valóban Rómában volt. A Germanicumban szállt meg és Jugoszlávia vatikáni követét meg sem látogatta. A Szent Atya és Paccelli bíboros államtitkár hosszú audiencián fogadták, mely audienciák külsőségeiről az érsek egyházmegyéje hivatalos lapjában be is számolt. Az emigráns horvát lap, a Gric, részletezte Sárié audienciáinak tárgyát. Eszerint a hitoktatást az elemi és középiskolákban magának követelte az egyház. Kívánta, hogy katolikus többségű területeken a tanerők katolikusok legyenek. A tankönyvekből eltávolítandók a Szent Atyát és a katolicizmust sértő kifejezések.³ Intézkedést kért, hogy az istentelen állami szokolba ne kényszerítsék a katolikus ifjúságot. Ezeket a híreket nem tartjuk teljes hitelt érdemlőeknek, egyrésztük Bauer érsek idézett nyilatkozata meg is cáfolja, csak mint bizonyítékokat hoztuk fel őket arra nézve, hogy az egyház és az állam

¹ 1932-ben az állami szokolnak 264.000 tagja volt: 148.000 felnőtt, a többi középiskolai és más hasonló korú ifjúság (Obzor, 1932 dec. 28).

² E röpirat cseh fordítását hozza a már idézett brünni nyomtatvány.

³ A pásztorlevél kihirdetésének előestéjén dicsekedett el a szabadkőműves közoktatásügyi miniszter, hogy a középiskolák teljes unifikálása, az egységes tankönyvek bevezetése küszöbön áll. A szokolnevelés és az egészséges (1) vallásos érzés összhangban állanak egymással (Obzor, 1933 jan. 8).

készülő éles összeütközéséről szélesebb rétegek is tudtak valamit. A kormánynak tehát pontos értesüléseinek kellett lennie.

A pástorlevél kihirdetése után a kormányajtó kíméletlen támadásba ment át. A zágrábi Jugoslavenska Reé azt írta, hogy a katolikus egyház négyszáz esztendő óta kizárólag olasz vezetés alatt áll, ezért Jugoszláviában államellenes szervezet. A pástorlevél újabb bizonyítéka e tételnek, hiszen íme csodálatosképpen akkor hirdetik ki, mikor Maők és KoroSec mindenféle pontokat szegeznek Jugoszlávia léte ellen és mikor az olasz zsoldon élő emigránsok valami betörést készítenek elő. A szokol számára a belgrádi lapok elégtételt követeltek. A szokol az állam fennmaradásának egyik legbiztosabb oszlopa. Hivatkoztak arra, hogy a pravoszlávia teljes egyetértésben dolgozik együtt a szokollal, ami nem volna lehetséges, ha ez istentelen tanokat hirdetne. (Aki ismeri a schizmatikus egyházaknak az állami hatalomtól való teljes függését, az tudja, mennyit ér ez az argumentum.) A Pravda törvényes eljárást követelt a katolikus főpapok ellen. Dr. Medkoá Milan szerb képviselő pontos felvilágosítást kívánt a skupátinában arra nézve, mit tesz a kormány a fasizmus és a szeparatizmus érdekeit szolgáló pástorlevél ügyében. Kramer miniszter Laibachban Koroác pontjainak és a pástorlevélnek összefüggését befejezett ténynek mondta.

Bauer érsek idézett nyilatkozata nem csitította le a szabadkőműves kedélyek háborgását. Sőt bátorságával és határozottságával olaj volt a tűzre. A támadások a nyílt katolikusüldözés jellegét öltötték magukra.

A MEGTORLÁS munkája megkezdődött. Az a Jugoszlávia, mely a velebiti felkelés után a dezolátság képét mutatta, amely tűrte a „volt“ pártok pontjainak nyilvánosságra hozatalát, most egyszerre nagy elszántságról tett tanúságot. Hozzá mert újra nyúlni olyan férfiakhoz, akiket a diktatúra évek óta kénytelen-kelletlen érinthetetleneknek tartott. Honnan e bátorság?

Ismeretes, hogy a diktatúrát Jugoszlávia nagy protektora, Franciaország, sohasem látta szívesen. Minél inkább nyilvánvalóvá lett, hogy a diktatúra az ország belső nagy ellentéteit nem oldotta meg, sőt azokat még jobban kiélesítette, annál inkább fokozódott Párizs nyomása Belgrádra, hogy a belső ellentéteket engedményekkel oldja meg. Az ú. n. szeptemberi alkotmány (1931 szept. 3) és az ezen alapuló jelenlegi „parlamentarizmus“ ilyen engedmény volt. Pár hónap alatt kiderült róluk, hogy a célt nem szolgálják. Párizs tovább szorgalmazta az engedményeket. A múlt év folyamán a francia politikának Belgrad megpuhítására egyik hatásos eszköze volt a fenyegetés, hogy a lejáróban lévő francia-szerb barátsági szerződést nem hosszabbítják meg, ha komoly lépés nem történik a belső ellentétek megszüntetése felé. A Párizsban élő Pribicevié Svetozar is ilyen irányban próbált befolyást gyakorolni bizonyos francia körökre. Pribicevic a dinasztia tette felelőssé Jugoszlávia belső bajaiért és hír szerint egyes francia politikusok nem zárkóztak el a köztársasági délszláv államszövetség gondolata elől. Pribicevicnek sikerült módot találnia, hogy eszméit a francia parlament külügyi bizottságának tagjai előtt kifejthesse.

Az októberi magyar kormányváltozást a revíziós mozgalom döntő stádiumba jutásával hozták tévesen kapcsolatba. Párizs úgy érezte, hogy ilyen körülmények között nem csinálhat kérdést szövetségének belpolitikai nehézségeiből és okt. 28-án dec. 2-ától számítandó öt évre meghosszabbították a barátsági szerződést.

A délszláv közélet erről egészen a folyó év első napjaiig semmit sem tudott. Az a körülmény, hogy a deklarációzás kora a barátsági szerződés meghosszabbítása után kezdődött, arra vall, hogy a franciák a szerződés aláírásakor, ha immár nem is *conditio sine qua non* formájában, tovább szorgalmazták a belső ellentéteknek megegyezés útján való rendezését. Srákie egy rekonstrukcióval otthon az ingadozás korszakának befejezését hitelve el, nem térhetett ki nagy szövetségese kívánságának teljesítése elől. Mala fídessel járt el. Igazi célját a pásztorlevél kihirdetéséig gondosan titkolta. Srakic szabadjára engedte a régi pártokat, hogy Párizs felé alibit igazoljon, de bebizonyítsa azt is, hogy a régi pártok egymással sem tudnak megegyezni, így a kormányt lehetetlen nekik átadni.

A Magyar Szemle idei első számában szerencsém volt rámutatni, hogy SrSkic választójogi reformja a két nagy szerb párt, a radikális és a demokrata számára lehetővé teszi a parlamentbe való bejutást, míg a többi pártokat továbbra is kizárja. A cél a szerbségnek valahogyan egy nevezőre való hozása volt, ezzel a kormányrendszer megerősítése és olyan átépítése, mely a horvátok, szlovének és a többi „megbízhatatlan“ elemek elnyomását továbbra is lehetővé teszi. SrSkié szeretné a szerbeket egy frontra hozni, saját frontjára. A traui oroszán ügyében elhangzott Mussolini-nyilatkozatot a belgrádi sajtó ilyen szellemben kommentálta. A deklarációzás türesének is volt ilyen célzata. Srákié csendben maradt, hogy a félénkebb elemek is bátorságot kapjanak és hogy a szerbek lássák, hiába mennek félútra a horvátok és a szlovének elé, ezek egyszerűen el akarnak szakadni.

SrSkic számítása nem volt helytelen. Macek és Korocec nyilatkozatait lehetett kedvezőbben, vagy kevésbé kedvezően magyarázni, de a maguk egészében megdöbbenettek mindenkit, aki erős és életképes Jugoszláviát akar.

A kormány ugyancsak a szerb front érdekében nem akadályozta meg komolyabb tárgyalással a pásztorlevél kihirdetését. Ha sikerül kultúrharcot provokálni, a szerbség ösztönszerűleg egy frontra fog tömörülni: ez volt Srakic gondolata. A deklarációk és a pásztorlevél között plauzibilisnak látszó összefüggés vitatása és az az állítás, hogy mindez a fasizmus és a lelkében olasz pápaság érdekeit szolgálja, nem bizonyult ügyetlen agitációs eszköznek. Persze a kormányrendszer szabadkőműves jellegének is nagy szerepe volt a dologban és annak a törekvésnek is, hogy a világ szabadkőműveseinek oly hatalmas protekcióját visszaszerezzék, miután Marinković bukása és Srškie módszerei a múlt év folyamán ezt eljátszották.

Srskic először az egyház ellen vette fel a harcot. A szidalmazást felváltották a megfélemlítés eszközei. Belgrádban bevették a katolikus érsek lakásának ablakait és más városokban a csöcselék tüntetéseket rendezett a püspökök ellen. Majd a szokol-szervezetek és különféle

ú. n. népgyűlések fenyegető határozatokat hoztak a kath. főpapság ellen. Még a kormány tagjai sem átalították személy szerint is részt venni az uszításban. Kormánypárti képviselők kezdték követelni, hogy az agrárreformot vegyék revízió alá a katolikus egyházi javak rovására. Egy ellenzéki szerb képviselő, dr. Keáeljevié Nikola, törvényjavaslatot nyújtott be az állam és egyház szétválasztásáról. A kormány a javaslatot, miután beleütközött a szeptemberi alkotmány több pontjába, visszautasította, de a katolicizmus ellen való szerb tüntetésre Keáeljevié javaslata jó alkalmat adott. Sokolovic kormánypárti képviselő azt indítványozta, hogy a katolikus egyház államsegélyét szüntessék meg. Szenátorok és képviselők a katolikus főpapok pörbefogását sürgették. Majd Gavranéic Ottó kormánypárti képviselő és 73 társa törvényjavaslatot nyújtottak be a jezsuiták száműzetéséről. Bár ez a javaslat is beleütközik a szeptemberi alkotmányba, a kormány, úgy látszik, nem gördít nehézségeket a javaslat parlamenti tárgyalása útjába.

A kormány terrorisztikus fellépésének eddigi eredménye néhány világi pap szokolbarát nyilatkozata¹ és két főpap meghátrálása. Az egyik az antivari érsek, aki mindig szerbnek vallotta magát, a másik a cattarói püspök, aki 87 éves.⁸ Mindkét egyház szerb lakosság közé van ékelve és mindkét főpap ellen a csöcselék erőszakosan lépett fel.

Különben Jugoszlávia 5,607.000 katolikusa közül Összesen 44.000 él a két kis egyházmegyében. A délszláv katolicizmus igazi hangulatát az a pár nap alatt összeszedett 200.000 aláírás árulja el, amellyel 1933 február 11-én 78-ik születése napja alkalmával Bauer érseket üdvözlötték.

A kormány foglalkozott azzal a gondolattal is, hogy néhány katolikus főpapot internáltat. Elsősorban Sárié sarajevói érseket. Erre mégsem mert elhatározni magát. Ellenben elhíresztelte, hogy a főpapok egy része megbánta a pásztorlevelet s ezek a főpapok, Akáamovic djakovói püspökkel az élükön, valami behódoló lépésre készülnek. Akáamovié a hírt határozottan megcáfolta. Egy sereg plébánost különféle ürügyek alatt hosszabb-rövidebb időre lecsuktak. Dr. Bakáié István zágrabi teológiai tanán, az érsekség hivatalos lapjának szerkesztőjét három havi fogházra ítélték, men a valóságnak megfelelően leírta a Srebrnic vegliai püspök ellen rendezett tüntetéseket és élesen elítélte őket.

A katolikus főpapi kar február 26-i és 27-i tanácskozása megállapította, hogy a pásztorlevelet kizárólag vallási okokból adták ki. Tiltakoztak a jezsuita-ellenes törvényjavaslat ellen és tiltakoztak a drávai banátus február 17-i rendelete ellen, mellyel 400 szlovén katolikus egyesületet feloszlattak (Grié március 23).

Március folyamán bizonyos enyhülés állott be.³ Úgy látszik a

¹ Ezek egyikét, Don IvaniSevié Ferencet a spalatói püspök a divinis felfüggesztette és kanonoki címétől megfosztotta.

² A cattarói püspökség papjai azonban nem követik püspökük példáját (Grié, márc. 22).

³ De a költségvetés egy pótléka kimondta, hogy állami alkalmazásnál a szokolisták előnybe részesítendők. Ez a jövőre nézve a hithű katolikusokat kizárja az állami szolgálatból.

zágrábi érseknél tartott házkutatás és a Karagyorgyevics-kitüntetéseknek ez alkalommal való visszaadásának híre, mely bejárta az európai sajtót, nem fedi teljes mértékben a valóságot. SrSkić költségvetési beszéde a történekekről engesztelően szellemben nyilatkozott. Elismerete, hogy a „puktációk“ és a pásztorlevél között nincs kapcsolat és alaptalan a külföldi összefüggések vádja is. A főpapok közt csak néhány izgága van, akik sajnálatosan késleltetik „a nemzeti lélek amalgamizálását“. (Obzor március 18.)

A politikusok megrendszabályozása sem váratott sokáig magára. KoroSecet január 28-án Laibachban letartóztatták és elrendelték Vrnjacka Bánjában (Szerbia) való internálását. Tekintettel az apát gyöngélgedésére, Zágrábban leszállították a vonatról és ideiglenesen egy szanatóriumban tartották őrizet alatt. Bauer érsek azonnal felereste és ekkor történt az a komikus eset, hogy a detektívek nem voltak hajlandók magukra hagyni a két főpapot, mire ezek a detektívek nagy bosszúságára latinul társalogtak egymással. KoroSeccel egyidősen Boszniába hurcolták több hívét, köztük Kulovec volt belgrádi minisztert.

Január 30-án Zágrábban letartóztatták Maceket és Boszniában Cajnicán internálták.¹ Egyidejűleg az államvédelmi bíróság vizsgálatot indított ellene. Amennyire a bizonytalan hírekből megállapítani lehet, az öt pont és két interjú miatt fogják pörbe.

Macek letartóztatásával egyidőben Trumbió Antalt, Jugoszlávia egyik megalapítóját és első külügyminiszterét, zágrábi lakásában internálták. Történeke még más horvát letartóztatások és internálások is, némelyek félelmükben külföldre menekültek. Dr. Spaho Mehmedet és dr. Hrasnica Halid béget 20—20 napi börtönre ítélték. Letartóztattak néhány vajdasági politikust is.

A szerb radikális és demokrata párt vezetőihez ellenben nem nyúltak, holott az ő deklarációik is tagadásba vették a mai rendszert, alkotmányát, az 1929 január 6-i királyi aktust: csupa olyan cselekmények, melyeket a szeptemberi alkotmány államelleneseknek minősít. Ez az eljárás világosan elárulja Srakić mesterkedését. De csalódás érte.

Davidović február 4-én levelet intézett híveihez, melyben megismételte azt a követelését, hogy a rendszert el kell távolítani és a parlamentarizmust helyre kell állítani. Kifejti, hogy a horvátok és a szlovének megnyugtatósául a federációt nem lehet többé elkerülni. Amit eddig egyetlen szerb politikus sem tett meg, azt megtette most Davidović. Lemondott a Bosznia kizárólagos szerbségét hirdető belgrádi fantazmagóriáról és belement abba, hogy Bosznia legyen a szerbek és a horvátok között egy külön ütköző államtest. Stanojević Aca megcáfolta azokat a híreket, hogy a szerb ellenzéki pártok és a diktatúra között közvetítene. Majd február közepén a radikális, demokrata és földműves párt közös nyilatkozatban azonosította magát Macekkel és

¹ Sutej volt képviselőt 40 napi börtönre ítélték, mert Maceket Cajnicán felereste. Percar volt képviselőt államellenes iratok terjesztése miatt egy évre ítélték el.

Koroceccel, kijelentve, hogy az alkotmány kérdésében köztük lévő ellentéteket becsületes megegyezéssel óhajtja kiküszöbölni. Addig is a közszabadságok helyreállításáért mindenkit harcba hívnak a diktatúra ellen.

Ez a nyilatkozat Sracic terveit megbuktatta. A premier mindazonáltal folytatja a kísérletezést. Március u-én Maceket és Koroáccet Belgrádba hozatta. Úgy látszik valami színpadias pörrel akarja „felvilágosítani“ a szerb közvéleményt. Korosec hivatalos jelentés szerint eleve kijelentette, hogy az államvédehni bíróság előtt egyetlen kérdésre sem fog feleim. (Obzor március 14.)

AZ ÁLPARLAMENT mindé változatok alatt folytatta törvényhozói tevékenységét, ha minimális érdeklődés mellett is. 1932 decemberében az április i-én kezdődő új költségvetést tárgyalta a költségvetési bizottság. Talán az a legérdekesebb a költségvetésben, hogy indokolása bevallotta a dinár esését, amit eddig hivatalosan tagadtak.

A traui oroszlan megcsonkítása ügyében elhangzott interpelláción kívül érdekes volt dr. Andjelinović Grga azon beszéde, melyben tiltakozott az ellen, hogy a tengerészeti igazgatóságot Spalatóból Belgrádba helyezték át. Ugyanekkor azt kívánta, büntessék meg Trebinjac Miloš folyamhajózási igazgatót, mert egy ankéten azt mondta, hogy az Adria nem bír nagyobb jelentőséggel Jugoszláviára nézve, hiszen a Velebit és a Dinaridák elvágják a hinterlandtól. Ha akkora Dunája lett volna Szerbiának a háború előtt, mint ma, nem lett volna számára csapás az, hogy a Monarchia nem engedte ki a tengerre. Andjelinović semmiféle választ nem kapott.

A hosszú karácsonyi szünet után a parlament látható idegességgel ült össze. Január végén egy akkor még kormánypárti, ma nemzeti-klubbi, képviselő, a horvát dr. Közül Marko élehangú interpellációban követelte a bankélet új megindítását. Egy év óta nem lehet kölcsönt kapni, sőt a beteők sem juthatnak pénzükhöz. Az ország pénzjegyeinek 70%-a teaurálva van és a gazdasági élet egészen elakadt. Választ nem kapott.¹

Februárban elkezdtek a választójogi reformot tárgyalni, melynek alapelveit már januári számunkban ismertettük. Alig akadt még kormánypárti részről is olyan felszólaló, aki a javaslatot helyeselte volna. Jóformán mindenki titkos szavazást és választókerületek szerint való választást követelt. A hó közepén 120:20 arányban általánosságban elfogadták a javaslatot. 305 képviselő közül tehát csak 140 foglalt állást a választójogi kérdésben. A részletes tárgyalásról a cenzúra jóvoltából alig van értesülésünk. Végül is elfogadták a javaslatot. A pártviszonyok ziláltságát mutatja, hogy az agrárreform likvidálásáról beterjesztett kormányjavaslat bizottságának kiküldetésekor három lista küzdött egymással s azokra az egyes pártok taglétszámával egyáltalán nem egyező szavazatokat adtak le. Jelen volt 183 képviselő, 11

¹ 1933 márc. 20-án Közül költségvetési beszédében Jugoszlávia legnagyobb bankjának, a zágrábi Frva Hrvatska Stedionicanak megmentését követelte. A pénzüintézet aktív, de kormánysegítség nélkül 150.000 betevő veszti el vagyonát. Választ most son kapott.

üres lappal szavazott, a kormánypárti Secerov-lista 122 szavazatot kapott, az ú. n. Délszláv Klub Hodjera-listája 30 szavazatot, holott a pártnak akkor csak 13 (ma 14) tagja volt, az ú. n. Paraszt Klub Nikic-listája 20 szavazatot, pedig a párttagok száma csak 5. Ez a bizottság aztán elvetette a kormányjavaslatot (17:14 arányban), mely eszerint kisebbségi véleményként kerül a plénum elé — ha kerül!

Ugyanazon a napon, mikor e szavazás folyt, jelentette be dr. Superina Benjámint a szenátusban, másnap (február 17) dr. Preka Milan a képviselőházban egy új párt, az ú. n. Nemzeti Klub megalakulását. A szenátusban a pártnak hét tagja van, köztük Svrljuga és Mazuranić volt diktatúra-miniszterek. A párt határozati javaslatát aláírta Frangec diktatúra-miniszter is, de a pártba nem lépett be. A képviselőházban az új pártnak öt tagja van. Elnöke, Preka, szintén diktatúra-miniszter volt. A párt deklarációja szerint a népszuverénitás elve alapján áll, de monarchiahű. Jugoszlávia több történetpolitikai individualitásból összetett ország, A délszlávság három teljes nemzetiséggel bíró komponens szintézise. Ezeknek a komponenseknek egyenrangúaknak kell lenniök. Az unitarizmust elfogadják, de ez nem jelenti azt, hogy az állam belső berendezésének feltétlenül egységesnek kell lennie. Sőt számtalanszor bebizonyosodott, hogy a délszláv fejlődés mai stádiumának nem felel meg a centralizmus. Ezért széles önkormányzatot követelnek, akár autonómiák, akár federáció formájában. A horvát kérdést az eddigi módokon nem lehet megoldani, ezért a szeptemberi alkotmány rendelkezései sem tekinthetők véglegeseknek. Teljes szabadságot és igazi demokráciát követelnek.

Az új párt programja óriási feltűnést okozott a parlamenti körökben. Dr. Voánjak Bogumil a pártalakulásról azt mondta, ez nem az angyalok, hanem a kegyelmes urak lázadása a diktatúra ellen. Dimitri jević Mita a január 6-i politika dezertőreinek nevezte el az új párt tagjait. Szemükre hányta, hogy ugyanazt akarják, amit Maöek és a Maéekkel, ezzel az őszinte becsületes emberrel, való esetleges megegyezést éppen ők akadályozták meg, mikor a diktatúra nyakába varrták magukat. FrangeSnek szemére hányta VoSnjak, hogy amíg ő a világháború alatt kénytelen volt a Monarchiából emigrálni, FrangeS nagysztrák beszédeket tartott. Az ellenzéki Hodjera viszont rámutatott, hogy Marinkovic híres niši beszéde a nép által eldöntendőnek mondta, mi legyen: centralizmus vagy federáció? Maksimović pedig egy banátusi beszédében elismerte, hogy Jugoszlávia összetett állam, ami jelenthet federációt is.

Superinák a kilépés után is sereg nélküli tábornokok maradtak. Kilépésüknek nem az országos politikában van jelentősége, hanem az álparlament életében. A szerb ellenzéki pártok állásfoglalása az internált Macek és Korosec mellett, valamint a horvát közhangulat ellenállhatatlan nyomása bírta őket e lépésre. Mintha az álparlament közeli végét jelentené a Nemzeti Klub megalakulása. Azóta folytonos ellenzékieskedés folyik a még pár hónapja hűséges mamelukok sorában. Dimitrijević Mita először megleckéztette a dezertőröket. Tíz nap múlva már egészen más szellemben beszélt. A január 6-i alapot elveti, mert már nincs rá szükség. Normalizálni kell a helyzetet és

minden pártot be kell engedni a parlamentbe. Teljes polgári és politikai szabadságot követel.

Ilyen hangulatban kezdte meg a parlament március közepén az április i-én életbelépő költségvetés tárgyalását. A költségvetés 10.430 millió dinárt tesz ki. A kormány szerint a költségvetési egyensúly biztosítva van, míg a parlamenti ellenzék több milliárdos deficitet jósol. SrSkiéj hogy a parlamenti ellenzék jóindulatát megnyerje, a költségvetési vita tartamára megszüntette a parlamenti beszédek cenzúráját. Ez az intézkedés igen érdekes betekintést engedett az álparlament eddig rejtelmes életébe. Melville tétele, hogy a horvátok ideológusok, a szerbek meg pozitivisták, most is igazolódott. A Nemzeti Klub tagjai rőfös, sokszor mélyen szántó beszédekben fejtegették, hogy új állásfoglalásuk lényegében azonos régebbi nézeteikkel, hogy a délszláv egység csak az ő elméletük szerint valósulhat meg, mintha egészen megfélemedtek volna arról, hogy a szerbeket az ő bölcsekedésük soha nem érdekelte, hanem minden elmélettől mentesen, idő és alkalom szerint ugyan változó taktikával, de mindig csak egy dologra törektek: a szerb hegemonia biztosítására. A szenátusban Dragovic Milos a federációról mint lehetőségről beszélő Frangesnek odavágja Szerbia nevében: Inkább meghalok, semhogy ezt megengedjem! Mazuranicnak meg így felel Tomié Svetozar: A nemzet és állam integrális jugoszlavizmusa (értsd: a törzsi hagyományok lerombolásával létrejövő jugoszlavizmus — szerb hegemonia alatt!) mindenekfelett áll. Nekünk ezt meg kell védnünk és a kormány e szentségeink védelmében ne riadjon vissza semmitől sem! A nemzet (t. i. a szerb nemzet) nem adja oda vér nélkül azt, amit vérrel szerzett meg.

A költségvetési vita folyamán kiderült, hogy az ú. n. bristoliak türelmetlenek Srákcicel szemben, mert szerintük nem kormányoz eléggé erős kézzel. A bristoliak annak idején mint Srskié szövetségesei gáncsolták el a Marinkovic-kormányt federációs velleitásai miatt. Srakié végigjátszotta a parlamenten kívüli ellenzékkel a deklarációs komédiát. A bristoliak egy része erre nyíltan diene fordult megalapítva a Délszláv Klubot. A pásztorlevél után 73 bristoli követde a jezsuiták száműzését. A költségvetés tárgyalása alatt a bristoliak, ellenzékiek és kormánypártiak egyaránt, a kormányt ostromolták, mert nem számol le a szeparatistákkal. Hodjera Svetislav, hajdan Zivkovió tábornok kabinetjének főnöke, ma a Délszláv Klub tagja, SrSkicet tette felelőssé, ha ma-holnap a federalistáknak kell átadni a hatalmat.

E támadásokkal kapcsolatban híre járt Srakié közeli bukásának. Állítólag Jefuc külügyminiszter, Zivkovic sógora, lenne az utóda, vagy egy tábornok. Minden jel szerint a diktatúra a jelenleginél kíméletlenebb formát szeretne öltetni. Az álparlament költségvetési vitája elárulta ez ú. n. törvényhozó testület dezoláltságát, életképtelenségét, teljes meghasonlottságát. Az álparlament Srakic személyes alkotása. Logikus dolog volna, ha az álparlament balsikere elsöpörné Srakicet.

BAJZA JÓZSEF